

Az itt közölt dokumentum, egy 16. századi ismeretlen szerzőtől származó szöveg, az itáliai Viterbo városában jelent meg. A 15 éves háború történetéhez ad újabb adalékokat, részletesen leírva az 1598. évi kísérleteket a török sereg visszaszorítására.

A dokumentumnak eddig két példánya ismeretes. Az egyik a római Biblioteca Alessandrinában Misc. Cerroti, XIV.b.32.45 jelzet alatt, a másik a Biblioteca Apostolica Vaticanában Capponi, V.681.11 jelzet alatt található meg. Habár a két példány tartalmát tekintve nem különbözik egymástól, fordításom alapjául a Biblioteca Alessandrina példánya szolgált, mert e példány fedőlapján szerepel egy kézzel írott dátum, amely helyesbíti a nyomtatott dátumot.

A szöveg műfaja *avviso*, s így rajta csak a kiadás helyét és idejét tüntették fel. Az *avvisók* eredetileg kézzel írott újságok voltak, a 16. sz. végén azonban már megjelentek a nyomtatott tudósítások is. A szöveg keletkezését tekintve több feltételezést tarthatunk kutatásra érdemesnek. Egyfelől, mivel a szövegben többször történik utalás bizonyos bécsi levelekre, feltehető, hogy tájékoztató céllal érkezhettek levelek Bécsből. Másfelől figyelemre méltó lehet az a feltételezés is, amely szerint olyan német újságok adhatták a szöveg alapját, amelyek egy-egy harci eseményről tudósítottak. Ezek alapján nem zárható ki, hogy a szöveg fordítás, és nem egyetlen munka áttétele olaszra, hanem több újságcikkből vagy röplapból készítették.

A dokumentumnak az a példánya, amelyből a magyar fordítás készült, 10x14 cm-es, nyolc oldal terjedelmű nyomtatott irat. Első oldalán található egy 7x6 cm nagyságú metszet, amely egy tengeri ütközetet ábrázol. A háttérben egy vár, olasz bástyával. A második oldalon egy másik, 8x10 cm nagyságú metszet látható, melyen egy hadvezér a sátorból kilépve szemlét tart csapatai fölött. A hadvezér közepén, kíséretével halad el a gyalogság előtt. A háttérben lovasság. A fedőlapon egy kézzel írott dátum olvasható, amely helyesbíti a szöveg végén szereplő nyomtatottat. Az irat önmagában, más dokumentumoktól függetlenül katalogizált.¹

Lévai Judit

¹ A vatikáni példány 10x16 cm nagyságú, a rajta található két metszet mérete 6,7x5,6 cm, illetve 8x9,5 cm. Ezen a példányon nem szerepel kézzel írott dátum és más, különböző kiadási helyű és keltezésű dokumentummal kötötték össze.

Új bécsi tudósítások a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról a kiváló Schwarzenberg gróf² által, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról napra erősödő hanyatlásról

ÚJ TUDÓSÍTÁSOK

Semmi kétség afelől, hogy a magasságos Isten – talán irgalmából és szánalmából – vigasztalni akarja népét, s ezért végtelen jósága folytán szent, állandó és óhajtott békét kezdett küldeni a kereszténységnek, ez legyen az oka annak, hogy a kegyetlen ottomán ház teljesen megsemmisüljön. Mint elmondjuk, ennek már érezhető jó kezdete.

Először, mert Karamanban trónra emelkedett egy nagyhatalmú török, nagy eredményeket érve el ebben az országban. S magát Mohamednek nevezvén, a ma halott nagyhírű török elsőszülött fiának tartva, erős lovassággal és gyalogsággal kísértetvén, Karaman új királyi címének birtokában majdnem az egész tartományt alávetette, mely a Török Birodalomnak sok bosszúságot okoz.³

² Adolf Schwarzenberg (1547–1600): osztrák hadvezér, legjelentősebb hadi sikereit az 1598. évi török ellenes harcokban érte el. Részt vett a szövegben említett dunántúli várak visszafoglalásában. Legfontosabb haditette Győr 1598 márciusában elért visszavétele volt.

³ A leírás az anatóliai dzseláli-felkelésként ismert eseményekre utal, mely 1598-ban, Kara Jazidzsi fellépésével vált szervezett mozgalommá. Vö. MATÚZ József: Az Oszmán Birodalom története, Budapest, 1990. p. 128.

Másodszor a kairói Pasa⁴ tevékenysége miatt nem kétséges, hogy már régen elszakadt a nagy úr engedelmességétől: korábbi adókra több, mint két millió arannyal tartozott, melyeket ő beszedett és megölette azokat a minisztereket, akiket fent említett ura küldött, hogy végezzék ki.

A sikerek, amelyeket isteni segítséggel kezd elérni Magyarországon az erős és kiváló bajnok, Schwarzenberg gróf, biztosítanak minket arról, hogy bölcs belátásával és nemes szívével arra készül, hogy rövid időn belül véghez vigyen valamilyen jelentős és dicső haditettet. A kitűnő tatai erőd ennek kiváló tanúbizonyságát adja, miután a gróf Veszprém-mel, Palotával és más közeli helyekkel együtt visszafoglalta. Ezen erőd eleste augusztus 5-én következett be,⁵ amint erre az ugyanezen hónap 8-i bécsi levelek utalnak. 300 török halt meg, s csupán 100 maradt közülük életben, akik megadták magukat, de a felszerelést hátra hagyva eltávozhattak. A mieink, miután 43 nehéz- és könnyűtüzérségi fegyvert is találtak, visszafoglaltak más helyeket is, amelyek közül az egyiket Gesztesnek hívják. Egy nagyon kellemes dombon található. Ezt a várat, mivel nem volt védhető, a törökök elhagyták; többek között ezen a helyen is találtak néhány tüzérségi fegyvert. Ez a hely olyan gazdag mindenféle vadakban, hogy a mi zsákmányra vadászó katonáink három napig nem

⁴ A kairói pasa 1598-ban Mevlana Fehmi, Rum korábbi mollája volt. Lásd MATÚZ József i.m. p. 105. és TIETZE, Andreas: Mustafa Ali's Description of Cairo of 1599. Wien, 1975. pp. 7., 18., 76–81.

⁵ Tata bevételéről van szó, melynek dátuma azonban eddig nem ismert pontosan. Az ostrom datálásának megítélése igen különböző. Erre vonatkozóan lásd ISTVÁNFI Miklós: Magyarország története 1490–1606. 2. kötet Debrecen, 1871. p. 792–813., Török történetírók 3. kötet 1566–1659. Budapest, 1916. pp. 148., 284., BÍRÓ Endre: Tata története. Tata, é.n. p. 198., GRÓF ILLÉSHÁZY István följegyzései 1592–1603. é.n. p. 49., Dr. DORNYAI Béla: Régi tatai várképek. Tata, 1936., GÖLLNER, Carl: Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts II. 2385., 2386. sz. dokumentumok. (Ezek nemcsak Tata bevételéről szólnak.) A 2385. sz. egy 1598. évi tudósítás (Magyar Újság), mely az elfoglalt várak felsorolása után a következőt tartalmazza: „Mindez (az említett várak bevétele) a M.D.XCVIII. év augusztus 9. napján történt. Tudósítás Bécsből aug. 4-aug. 10-ig 1598-ban.”

akartak mást enni, mint azt a húst, nem lévén senki, aki megzavarja őket. Ezenkívül az történt, hogy azon a területen más állatokkal együtt találtak egy hihetetlenül nagy vaddisznót. S miután akkora volt, mint egy ökör és olyan vad, hogy hiába sebesítették meg több puskalövessel és törszúrással, hús kardos és szúrófegyveres embernek nagy fáradságába került, míg leterítették és megölték. S hogy csodálatosan sikerült megölni, elvitték bemutatni az említett Schwarzenberg grófnak; ki eltávozván onnan egy másik, Buda és Székesfehérvár közti hely ostromába kezdett,⁶ ám nem azért, hogy hőstettet hajtson végre, hanem azért, hogy az említett városokat bizonytalanságban tartsa, melyik ellen intéz támadást. Amelyik segítséget akar adni a másiknak, az legyen az első, amelyet megvívna. A táborban az általános vélemény az volt, hogy Budát kellene ostromolni, mert az máshonnan nem várhat felmentést és könnyen be lehet venni. Hogy megvalósítsa fenti haditervét, Schwarzenberg gróf elküldött Miksa főherceghez – aki még nem indult el Erdélybe⁷ –, hogy helyezze át csapatait és ott egyesítse az övével, ahol gyors csapást mérhetnek.

Más, augusztus 15-én érkezett bécsi levelek újabb bizonyosságot adnak arról, hogy leégett a szigeti erőd, melyet egykor Szulejmán, a törökök császára vett be saját és megszámlálhatatlan török nép halála árán.⁸ S hogy a tűz a törökök nagy részét a levegőbe röpítette, másik

⁶ Nem tudunk olyan Buda és Székesfehérvár között elhelyezkedő várról, amelyet a császári csapatok ebben az időben megostromoltak volna. Ismert, hogy a dunántúli várak elfoglalása után Buda ostromára indultak. A hadseregvezetésnek két lehetőség közül kellett választania: Esztergom felé vagy Vál–Zsámbék irányába mehettek. Végül az előbbi megoldást választották.

⁷ Miksa 1598. augusztus 8-án indult el Erdélybe, de nem érkezett meg, hiszen Rädern a váradi ostrom elhárítása után személyesen tesz jelentést Miksának Kassán.

⁸ Szigetvár 1566. évi szeptemberi ostroma. Attilio Carosi tévesen feltételezi, hogy a szövegben Szigetként említett helységnév Szegeddel azonosítható. Lásd CAROSI, Attilio: *Librai, cartai e tipografi in Viterbo e nella provincia del Patrimonio di S. Pietro in Tuscia nei secoli XV e XVI*. Viterbo, 1988. p. 116. Szeged és Szigetvár nevének etimológiáját lásd BÁLINT Sándor: *A szögedi nemzet*. Szeged, 1976. p. 54., KISS Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára II*. Budapest, 1988., SZEGFÜ László: *Szeged*

részét visszaszorította a béggel együtt a táborba. Nem tudván ezidáig, miképpen és milyen módon keletkezett a tűz, csak azt állapítják meg, hogy egy időben a tüzet hat vagy hét helyen észlelték. Vegyük figyelembe, hogy ezt a nagy Isten engedte meg valamely jó lélek és hű keresztény révén. Tehát az osztrákok felsorakoztak, hogy ezen alkalommal megszerezzék az említett helyet. S bár az erőd mocsaras helyen, egy völgyben volt, a tűz olyan nagy volt, hogy kiszárította a mocsarakat és a völgyeket, olyannyira szárazzá tette őket, hogy táborunk minden veszély nélkül zavartalanul gyalogolhatott. Ezért gyors, totális győzelemben bíztak, ami hozzáértők és szakértők megítélése szerint nagy fontosságú.

Megerősítik ugyanezen bécsi, folyó hó 15-én, még sok más vár bevételéről szóló levelek, hogy a tatai erődben a 43 tüzérségi fegyveren kívül találtak húszezer font lőport és nagy mennyiségű muníciót.

S a mieink elfogtak húsz szekeret, melyek kirohantak Veszprémből, hogy megmeneküljenek a császáriak dühétől, és sok igen gazdag török nőt, akik a vezérek feleségei voltak. Elfogtak még másik negyven, élelmiszerral és munícióval megrakott szekeret is, melyek Fehérvárra mentek. Ezek találkoztak nagyszámú császárral, akik elfogták őket, megölve mind a törököket, akik kísérték a szekereket, ami nagyon fontos zsákmány.

S elfogták a budai pasa titkárát és börtönben tartották, hogy Törökországról és viselt dolgairól szóló titkokat és terveket szedjenek ki belőle.

Végezetül a dicsőséges Miksa, miután kifizette katonáit, Pozsonyba ment, ahol összegyűjtötte őket és szemlét tartott fölöttük. Rögtön ezután elindult Erdély felé,⁹ hogy megszerezze azon államok fennhatóságát, amelyek népének nagy része Temesvár ostrománál és bevételénél volt,¹⁰ amit ők nagyon kívántak.

neve, in: *Szeged története*. Szeged, 1983. pp. 243–246.

⁹ Lásd a 6. sz. jegyzetet.

¹⁰ Temesvár bevételével 1598-ban kétszer is próbálkoztak az erdélyiek, de nem sikerült visszafoglalniuk.

Kőszá hírek terjedtek el Bécsben arról, hogy 50 ezer török között csaptak szét a mieink, s közülük 8 ezren haltak meg. Ez legyen Istennek tetsző, és a Szent Császári Felségnek sikerüljön visszavenni azt az államot, amelyen sok évig zsarnokoskodott a Szent Egyház eme kegyetlen, vad és barbár ellensége.

Vége

Nyomtatva Viterbóban a Hatóságok Engedélyével.¹¹
M.D.LCXIX¹²

¹¹ Viterbo ebben a korszakban az Egyházi Államhoz tartozott. A 16. századi Lazióban kevés és rövid ideig működő műhelyről tudunk, amely Rómán kívül tevékenykedett. Azok a műhelyek, amelyek mégis képesek voltak működni, megrendeléseik nagy részét az Egyházi Államnak köszönhették, s tevékenységükhöz hatósági engedély is szükséges volt. Ezért olvasható a legtöbb nyomtatvány végén a „Hatóságok Engedélyével” felirat. Ez a nyomtatvány Colaldi-kiadás. Vö. CAROSI, Attilio: i.m. pp. 132–133., 139.

¹² Az események, amelyekről a tudósítás szól, 1598-ban játszódtak le, tehát a dokumentum nem datálható 1569-re, hanem 1599-re. Feltételezhető, hogy nyomdahiba folytán felcserélték a C-t és X-t és egy L-lel többet nyomtattak. Vö. CAROSI, Attilio: i.m. p. 116.